

MUTATVÁNY

a **Középszintű magyarérettségi 2.** című könyvből,
amely a témakifejtő és a műelemző dolgozathoz készült

MEGJELENÉS: 2024. január 23., kedd

BEMUTATÓ: 2024. január 30., kedd (Pápa, Türr Gimnázium)

KAPHATÓ Az ETSY webáruházban:

<https://hauberkaroly.etsy.com>

Dr. Hauber Károly
**KÖZÉPSZINTŰ
MAGYARÉRETTSÉGI 2.**
Műértelmező és témakifejtő esszé

Feladatbank a témakifejtő esszéhez
Érettségi feladatgyűjtemény (1985-2023)
A megírás lépései, a dolgozat felépítése
Vezérfonal a verselemzéshez
Íránytű a novellaelemzéshez
10 témakifejtő feladat megoldással
30 műelemző feladat megoldással
Hat iskolai dolgozat értékeléssel

A mutatóvány tartalma

Részletek a lektori véleményekből

Előszó

Tartalomjegyzék

Részletek a témakifejtő esszéhez készült feladatbankból

Egy témakifejtő feladat megoldással

Részlet az egyik iskolai dolgozatból

Egy verselemző feladat megoldással

Egy novellaelemző feladat megoldással

Részlet a verselemzéshez készült vezérfonalból

Szakmailag ellenőrizte:

Dr. Czetter Ibolya PhD tanszékvezető főiskolai tanár
Cséplőné Cseke Laura középiskolai tanár
Hegyiné Panyi Erzsébet középiskolai tanár
Terdikné dr. Takács Szilvia PhD középiskolai tanár

Részletek a lektori véleményekből

„A középszintű érettségihez készült három könyv ezen darabja a témakifejtő és műelemző dolgozatok módszertanával foglalkozik. A kiadvány egyik legfőbb erejének a számtalan példafeladatot tartom (különösen a témakifejtő esszék esetében, hiszen ez egy új típusú feladat a magyarérettségien), valamint azt, hogy az olvasók konkrét dolgozatokból inspirálódhatnak, akár azok hibáiból is tanulhatnak. Bízom benne, hogy célközönségéhez eljutva sokakat fog segíteni ez a kiadvány a vágyott százalék és jegy eléréséhez az érettségien.”

(Cséplőné Cseke Laura)

„Ebben a tanévben két osztályban is érettségiztetek magyarból, és nagyon örülök ennek a könyvnek. Segítségével a kollégák is, a diákok is bizakodóbban tekinthetnek az új érettségire. A 100 témakifejtő feladat az érettségien számon kérhető törzsanyag egészét felöleli, érdemes elgondolkodni rajtuk, s könnyen választhatunk közülük dolgozattémákat is. A feladatok megoldásai egyértelműek, világosak, mindenki okulhat belőle. Nagyon hasznosak azok az anyagok is, amelyek azt mutatják meg, hogyan építjük fel a témakifejtő esszét, illetve milyen szempontok alapján érdemes megközelítünk egy verset vagy egy novellát.”

(Hegyiné Panyi Erzsébet)

Kedves Diákok! Kedves Kollégák! Kedves Olvasók!

Az új középszintű magyarérettségihez készült sorozat második kötete az írásbeli dolgozat elkészítéséhez nyújt segítséget. Itt két feladat közül választhatunk: vagy egy művet elemzünk néhány kiemelt szempont alapján, vagy egy témáról mondjuk el a véleményünket két-három tanult irodalmi alkotás segítségével. Munkánkra összesen 40 pontot kaphatunk: maximum 30 jár a tartalomért, 10 a nyelvi minőségért (szövegszerkezet: 5 pont, nyelvi igényesség: 5 pont).

A két feladat közül az egyik, a műértelmező szövegalkotás nem változik, ezért itt sokat segíthetnek az elmúlt évek tapasztalatai. Közel 20 éven át, 1985 és 2003 között a témakifejtő dolgozat is szerepelt már az érettségi napirendjén. Ez azonban már meglehetősen régen volt, még a magyartanárok jó része sem találkozott vele.

Könyvem első része a témakifejtő esszével foglalkozik. Létrehoztam egy feladatbankot. Ebben közreadom az egykor kitűzött 19 témát. Emellett készítettem 100 saját feladatot is, még hozzá induktív módon, az egyestől haladva az általános felé; tüzetesen tanulmányoztam a az érettségien számon kérhető törzsanyagot, és az ott szereplő műveken gondolkodva fogalmaztam meg őket. Összeállításomban a feladat mellett megneveztem a műveket is. Ez is segítségünkre lehet a felkészülésben.

Összefoglaltam azokat a szempontokat is, amelyek megkönnyíthetik a témakifejtő dolgozat megírását. Tíz feladathoz pedig megoldást is készítettem. Egy oldalon (némileg rövidebben, mint az érettségien elvárt terjedelem), viszont nemcsak a tartalomra, hanem a felépítésre is figyelve – a bevezetőt és a befejezést is megfogalmazva. A megoldási javaslatok nem vázletszerűek (mint a legtöbb javítókulcs), hanem összfüggő szövegek. Meggyőződésem ugyanis, hogy így sokkal többet segíthetünk a diákoknak. Órán sem a lehetséges válaszelemeket vesszük számba egy-egy alkotáshoz, hanem igyekszünk elmélyülten megbeszélni a kiemelt szempontokat.

A műértelmező szövegalkotással foglalkozik a könyv második része. Közzéteszem azokat a feladatokat, amelyek 1985 óta szerepelnek az érettségien. Összefoglalom a verselemzés és a novellaelemzés szempontjait. Bemutatom a megírás lépéseit, tanácsokat adok a bevezető és a befejezés elkészítéséhez. Emellett megjelentetek 15 verselemző és 15 novellaelemző feladatot is. Az alkotások többnyire ismert művek, de a törzsanyagban nem kaptak helyet, akár az érettségien is előfordulhatnak tehát.

De nem ezzel a céllal készítettem őket, hanem azért, hogy segítséget nyújtsak a felkészüléshez. E feladatok az önálló tanuláshoz is hozzájárulhatnak. Elgondolkodhatnak rajtuk a diákok, ötleteket gyűjthetnek (vagy akár a dolgozatot is megírhatják), majd az általam javasolt megoldás segítségével ellenőrizhetik tudásukat. Mert itt sem a lehetséges válaszelemek ijesztő sokaságával találkozunk, hanem a feladatban szereplő szempontok világos kifejtésével. Legalábbis szándékom szerint.

Mindkét témához bemutatok néhány iskolai dolgozatot is. A saját diákjaim írták őket, az értékelést pedig én készítettem. Talán ez is segítheti a munkát.

Jó tanulást! Sikeres felkészülést!

Tartalom

Műértelmező és témakifejtő esszé az érettségien	7
A TÉMAKIFEJTŐ ESSZÉ	9
Feladatbank a témakifejtő esszéhez	10
Érettségi feladatok: 1985-2003	11
100 feladat, a törzsanyaghoz tartozó művekkel	13
Az irodalomtörténet főbb korszakainak néhány jellemzője	13
Egy-egy fontos alkotó világképének, kifejezésmódjának jellemzői	16
Poétikai fogalmak (pl. műfajok) alkalmazása művek értelmezésében	19
Témák, motívumok, toposzok változatainak felismerése, értelmezése	22
A témakifejtő dolgozat megírásának lépései, felépítése	27
10 témakifejtő feladat – megoldással	30
A magyar irodalmi népiesség	31
Ars poeticák a romantika és a klasszikus modernség korában	32
Bűn és bűnhődés Arany János balladáiban	33
Számvetés József Attila lírájában	34
Jellem és sors néhány 20. századi novellában	35
A satirikus ironia szerepe a jelentésteremtésben	36
A felebaráti szeretet példái az irodalomban	37
Kisemberábrázolás az irodalomban	38
Az utazás toposza a magyar lírában	39
A nemzeti múlt mint hitet adó erő	40
Két iskolai dolgozat – értékeléssel	41
A MŰÉRTELMEZŐ DOLGOZAT	48
A megírás lépései, a dolgozat felépítése	49
A verselemzés	52
Érettségi feladatok: 1985-2023	53
A verselemzés szempontjai, lépései	55
15 verselemző feladat – megoldással	59
Balassi Bálint: Búcsúja hazájától	60
Csokonai Vitéz Mihály: Szegény Zsuzsi a táborozáskor	61
Berzsenyi Dániel: A magyarokhoz 2.	62
Vörösmarty Mihály: Ábránd	63
Petőfi Sándor: Itt van az ősz, itt van újra	64

Arany János: Ez az élet	65
Arany János: Zách Klára	66
Ady Endre: Bujdosó kuruc rigmusa	68
Babits Mihály: Fortissimo	69
Juhász Gyula: Milyen volt	71
Tóth Árpád: Körúti hajnal	72
Füst Milán: Öregség	73
József Attila. Eső	75
Illyés Gyula: Nem menekülhetsz	76
Áprily Lajos: A somvirágos oldal	77
Megoldási javaslatok	78
Két iskolai dolgozat – értékeléssel	94
A novellaelemzés	101
Érettségi feladatok: 1985-2023	102
A novellaelemzés szempontjai, lépései	107
15 novellaelemző feladat – megoldással	113
Jókai Mór: A koldus veréb	114
Mikszáth: Tímár Zsófi özvegysége	116
Mikszáth Kálmán: Az a pogány Filcsik	119
Gozsdu Elek: Mea culpa	125
Bródy Sándor: Egy tragédia	134
Petelei István: A székek	142
Tömörkény István: Hühü	147
Gárdonyi Géza: Csak már a Pesta jönne	151
Herczeg Ferenc: Lószőr vitéz	155
Kosztolányi Dezső: Házi dolgozat	159
Kosztolányi Dezső: Öreg barackfa	161
Kosztolányi Dezső: Félreismernek	163
Csáth Géza: Apa és fiú	165
Móricz Zsigmond: Kis Samu Jóska	168
Móricz Zsigmond: A kicsi	172
Megoldási javaslatok	174
Két iskolai dolgozat – értékeléssel	190
A felhasznált forrásokról	200

RÉSZLETEK A TÉMAKIFEJTŐ ESSZÉHEZ KÉSZÜLT FELADATBANKBÓL

Az irodalomtörténet főbb korszakainak néhány jellemzője		
MAGYAR FELVILÁGOSODÁS	7. Mutassa be legalább 2 alkotás elemzésével, milyen szerepet tölt be a kert motívuma a magyar felvilágosodás irodalmában!	Csokonai: A boldogság, A Reményhez, Berzsenyi: A közelítő tél, Osztályrészem
A NYUGAT ELSŐ NEMZEDÉKE	18. Impresszionista stílusjegyek a Nyugat első nemzedékének lírájában Legalább két szerző egy-egy műve alapján fejtsse ki a témát!	Kosztolányi: A szegény kisgyermek panaszai (részletek: Mint aki a sínek közé esett...), Azon az éjjel, Anyuska régi képe), Juhász Gyula: Tiszai csönd, Tóth Árpád. Esti sugárkoszorú
Egy-egy fontos alkotó világképének, kifejezőmódjának jellemzői		
ARANY JÁNOS	8. Számvetés Arany János lírájában Legalább két költemény bemutatásával fejtsse ki a témát!	Letészem a lantot, Epilógus, Mindvégig
RADNÓTI MIKLÓS	21. „Az embert el lehet pusztítani, de legyőzni nem lehet” (Hemingway) Az emberi helytállás példája Radnóti Miklós költészetében Legalább két vers elemzése alapján	Járkálj csak halálraítélt! Hetedik ecloga, Erőltetett menet, Razglednicák
Poétikai fogalmak (pl. műfajok) alkalmazása művek értelmezésében		
IDILL ÉS TRAGÉDIA	17. Néhány lírai mű elemzésével mutassa be, hogyan kapcsolódik össze bennük az idill és a tragédia! Legalább két szerző egy-egy alkotására hivatkozzon!	Janus Pannonius: Egy dunántúli mandulafáról, Csokonai: Az estve, A Reményhez, Berzsenyi: A közelítő tél, Heine: Loreley, Vörösmarty: Előszó, Jókai: A tengerszem tündére, Az arany ember, Arany János: Kertben, Kosztolányi: Őszi reggeli, Radnóti: Erőltetett menet
Témák, motívumok, toposzok változatainak felismerése, értelmezése		
FELEBARÁTI SZERETET	5. A felebaráti szeretet fontossága és példái az irodalomban Legalább két alkotó egy-egy művének elemző bemutatása alapján	Homérosz: Odüsszeia, Anakreón: Gyűlölöm, Biblia (pl. Az irgalmas szamaritánus), Zrínyi: Szigeti veszedelem, Kölcsey: Parainesis, Petőfi: Az apostol, Arany János: Fiamnak, Tolsztoj: Iván Iljics halála, Gárdonyi: Az én falum, Kosztolányi: Édes Anna, Tóth Árpád: Lélektől lélekig, Szabó Magda: Az ajtó, Radnóti: Erőltetett menet
TÉL	36. Mutassa be, milyen szerepet tölthet be a tél motívuma a lírai művekben! Legalább két szerző egy-egy alkotására hivatkozzon!	Horatius: Thaliarchushoz, Janus Pannonius: Egy dunántúli mandulafáról, Őszi harmat után, Csokonai: A Reményhez, Berzsenyi: A közelítő tél, Vörösmarty: Előszó, Petőfi: Reszket a bokor, mert, Babits: Ősz és tavasz között, József Attila: Holt vidék

Az utazás toposza a magyar irodalomban. Legalább 2 szabadon választott alkotó egy-egy lírai műve alapján mutassa be a témát!

BEVEZETŐ: Az utazás mint jelkép

Az utazás ősi jelkép, rendszerint az életutat jelképezi, és ennek megfelelően sokarcú is, akár az élet. Milyen lehet az élet? Eseményekkel, kalandokkal teli és tanulságos, mint például Odüsszeuszé. Rejtélyes, titokzatos, de mégis felemelő, mint Dantéé, aki a túlvilágot járja végig, és a Pokol és a Purgatórium után megérkezik a Paradicsomba. És persze hozhat sok mást is: izgalmat és unalmat, vidámságot és bánatot, boldogságot és boldogtalanságot...

KIFEJTÉS: Két releváns mű elemző bemutatása

1. Arany János: Epilógus

Arany kései költészetének egyik legszebb darabja ez a 15 strófából álló létösszegző költemény, amelyben a beszélő a befejezésből tekint át életpályáját (erre utal a zárszó, utószó jelentésű cím).

Az élet jelképe a költemény alapképe, kulcsmotívuma: az utazás. Ezt emelik ki az ismétlések („Az életet már megjártam”), valamint a páros rímű kétütemű felező nyolcasok is, amelyek lerövidülnek a 3. sorban: jelezvén a beszélő megfáradását.

Szerkezetiileg három egyenlő hosszúságú egységből áll: A három összetevő a vers egy-egy altémáját bontja ki: az elsőben a társadalomban elfoglalt helyéről beszél a lírai én, a másodikban a költői szerepet vizsgálja, a harmadikban a vágyott jövőre vet egy pillantást. A három egység persze szorosan összetartozik. **Egy belülről irányított ember életpályáját, sorsát világítja meg mindegyik.** Egy olyan költő személyiségét, aki a pénzzel, a hatalommal és a hírnévvel szemben a mély emberi kapcsolatokból és az igazi alkotómunkából fakadó lelki békét részesíti előnyben.

2. Ady Endre: Héja-nász az avaron

Az utazás a kulcsmotívuma Ady versének is. A férfi és a nő kapcsolatát és az ember életútját is szimbolizálja ez. A cím összekapcsolja a szerelmet („nász”) az elmúlással („avar”) emellett az is érzékelteti a megváltozott szerelmet, hogy nem a népköltészetből ismert galambpár jelképezi a szerelmeseket, hanem két ragadozómadár.

Honnan hová tartanak? A Nyárból az Őszbe: a fiatalságból az öregség, az életből a halál, a boldogtalanságból a boldogság felé – ráadásul egyre gyorsabban. A második strófából kiderül: minden szerelmi kapcsolatnak ez a sorsa. Ilyen az élet: a végpont, a halál felől nézve céltalan a szerelem, sőt maga az élet is. A vers azonban némi reményt is fölillant. Bár az emberi sors tragikus, nem kell magányosan leélnünk az életet, van társunk – sugallja az összetartozást kiemelő T/1-es beszédhelyzet („útra kelünk”, „szállunk”, „megállunk”, „lehullunk...”)

BEFEJEZÉS: Összefoglalás, személyes vélemény: a belülről irányított ember

Sokféleképpen lehet utazni. Sokféleképpen lehet leélni az életet. Az emberek nagy része általában külső mintákra, főként a médiára figyel. Jól tudják ezt a reklámszakemberek, akik sokszor eredményesen képesek manipulálni az embert. A mi dolgunk azonban az, hogy saját értékrenddel bíró belülről irányított emberré váljunk. Ahogyan Arany tanítja.

Feladat: Néhány lírai mű elemzésével mutassa be, hogyan kapcsolódik össze bennük az idill és a tragédia! Legalább két különböző korban élő szerző egy-egy alkotására hivatkozzon!

Ötös dolgozat¹

Az idill és a tragédia egymással szemben álló esztétikai minőségek. Az előbbiben érvényre juthatnak az értékek, ahogy Schiller írta, az idillben a költő helyreállítja a valóság és az eszmény egységét. Ezzel ellentétben a tragédiát a hirtelen bekövetkező, visszavonhatatlan értékpusztulás jellemzi. Főleg a drámákban figyelhetjük ezt meg, de megjelenhet az epikában és a lírában is. Minden korban megfigyelhetjük mindkettőt, hiszen maga az élet is ilyen, lehet szép, de lehet vigasztalhatatlanul szomorú is.

Ha egy lírai műben egyszerre jelentkeznek az idill és a tragédia, akkor általában elégikus lesz a mű hangneme, sőt a műfaja is, hiszen – hogy megint Schillerre hivatkozzak – az elégiában az eszmény elvesztése miatt érzett fájdalom jelenik meg, tehát ott lehet benne a kettő együtt, az idill és a tragédia is. Három vers elemzésével szeretném ezt igazolni. Janus Pannonius Egy dunántúli mandulafáról című művét a reneszánsz korából választottam, Csokonai A Reményhez című alkotását a felvilágosodásból, míg Vörösmarty Előszó című műve a romantikát képviseli.

Janus Pannonius Egy dunántúli mandulafára című költeménye epigramma formába sűrített elégia. Epigramma a formája miatt: rövid, csattanóra végződik és disztichonban íródott. De elégia is, hiszen szomorú a hangneme. Szerkezetileg két részre tagolható. Az első öt sor a mandulafa csodáját mutatja be. Azért csoda ez, mert télen borult virágba. A költő ezt mitológiai képekkel érzékelteti, ami reneszánsz vonás, humanista költőktől szinte elvárták ezt. A versnek ez a része idillinek tekinthető a szépsége miatt. Ugyanakkor fenyegetett ez az idill, amit az ötödik sor is jelez: „S íme virágzik a mandulafácska merészen a télben”.

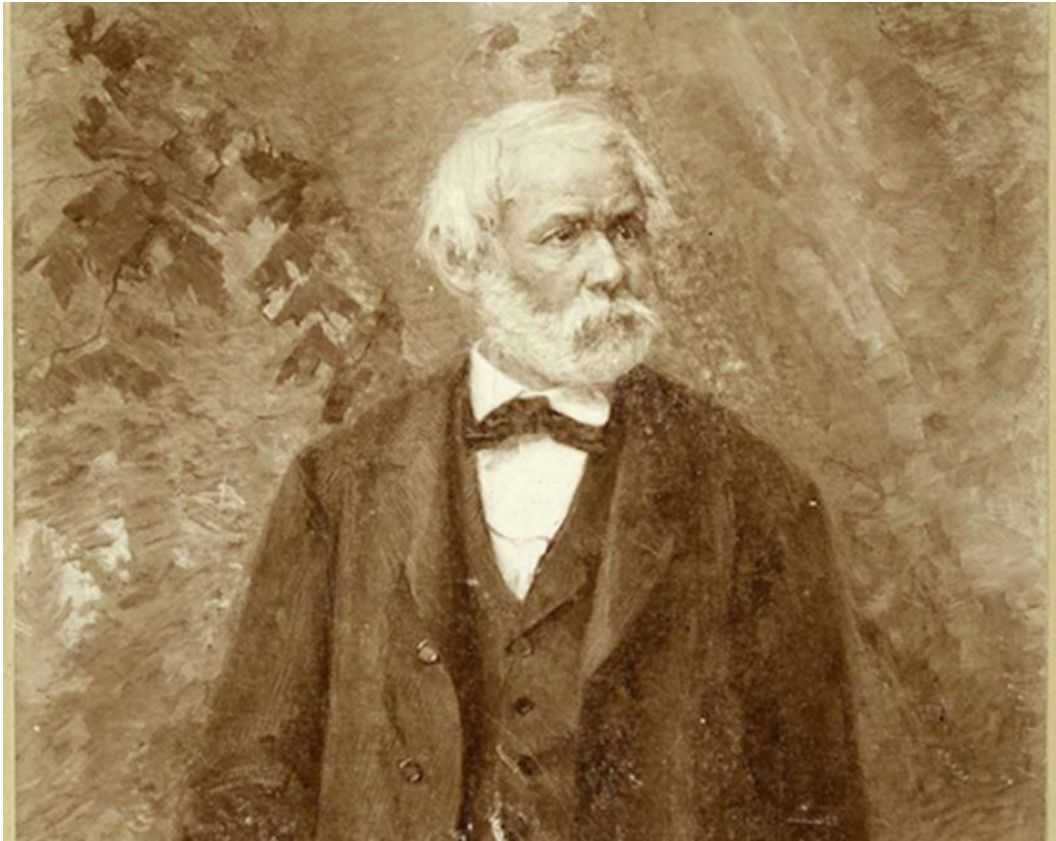
Ez a sor már a fordulatot készíti elő, hiszen a költemény utolsó három sora a mandulafa tragédiát ábrázolja. Most is mitológiai képet használ a költő: Phyllisnek, a trák királylánynak a szomorú sorsát mutatja be, aki nem győzte várni vőlegényét, bánatában fölakasztotta magát, és az istenek mandulafává változtatták.

A mandulafa sorsa természetesen jelképes, hiszen az irodalmi művek mindig az emberről szólnak, és Janus Pannonius verse sem a természetvédelemről szól, hanem az emberről.

¹ Az iskolai dolgozatokat a saját diákjaim munkáiból válogattam. A tanulók engedélyével adom őket közre; változtatás nélkül, viszont a helyesírási hibákat nem építettem be a nyomtatott szövegbe.

Arany János: Ez az élet

Feladat: Arany verse allegóriára épül: a tivornya (mulatság) képével világítja meg az életet. Értelmezze a költeményt! Térjen ki a verstípusra és a szerkezetre! Keressen választ a következő kérdésekre: Milyennek mutatja be az életet a vers? Hogyan lehet élni az életet? Hogyan élt a költő, és elégedett-e a maga életével? Megoldása legalább 500 szó legyen!

Ez az élet egy tivornya:
Inni kell, ha rád jön sorja,
Az örömből, búbánatból,
Karcos borból, kéj-zamatból.

Inni hosszút és körömré,
Kedvet búra, bút örömré;
Sok megissza vad-őszintén:
Egy-kettő vigyázva, mint én.

Kivel egykor én mulattam,
Többnyire már pad alatt van:
Én, ki a mámort kerültem,
Helyt maradék, hol leültem.

De, ha végignézek romján:
Oly sivár, dúlt e tivornyám!
Mért nem ittam úgy, hogy jó-rég
Én is a pad alatt volnék?...

(1878 márc. 23)

RÖVIDEN A MEGOLDÁSRÓL

Arany János: Ez az élet

Feladat: *Arany verse allegóriára épül: a tivornya (mulatság) képével világítja meg az életet. Értelmezze a költeményt! Térjen ki a verstípusra és a szerkezetre! Keressen választ a következő kérdésekre: Milyennek mutatja be az életet a vers? Hogyan lehet élni az életet? Hogyan élt a költő, és elégedett-e a maga életével? Megoldása legalább 500 szó legyen!*

VERSTÍPUS: A költemény **létösszegző** vers, a személyes élet az önmegvalósítás kérdése áll a középpontban. A **forma dalszerű** (a négysoros strófák szimultán ritmusú sorait párrímelek kötik össze), a hangnem elégikus, a lecsillapodott fájdalom jellemzi.

SZERKEZET, VÁLASZ A KÉRDÉSEKRE:

A kompozíció négy egységre tagolható.

Az első egység az első hat sor. **Megtudjuk: amiképpen az ivásnak, azonképpen az életnek is alaptörvénye, hogy mind a jóból, mind a rosszból ki kell vennünk a részünket.** A költemény kifejezései többértelműek, az azonosítottat és az azonosítót is megjelenítik; bár egyik részük inkább az életet („öröm”, „búbánat”, „kélj-zamat”) idézi, másik részük elsősorban a tivornyára utal („karcos bor”, „inni hosszút és körömré”).

A második rész mindössze két sorból áll (7–8.). Az alany megváltozása is jelzi, hogy itt már nem magáról a törvényről, hanem annak végrehajtásáról van szó. Igen, a dáridónak s az életnek is megvannak az előírásai. **Ha úgy hozza a sor, meg kell ragadnunk a poharat, s az élet kihívásaival is szembe kell néznünk. Ámde hogyan tegyük mindezt? „Vad őszintén”, azaz ösztöneinkre hallgatva gondolkodás nélkül habzsoljuk mindazt, amit élénk állít az élet? Vagy töprengve, óvatosan, ügyelve a mértéktartásra?** A versből az derül ki, hogy a túlnyomó többség az első lehetőséget választja, kevesen vannak azok, akik az ivásban is, életvezetésükben is megfontoltak, elővigyázatosak, de **a beszélő közéjük tartozik.**

A következő szerkezeti egység, **a harmadik strófa e két attitűd, viselkedésforma következményeit vázolja föl.** A mohó ivó a pad alatt köt ki, ami az életre vonatkoztatva azt jelenti, hogy a költő kortársainak többsége már a másvilágra szenderült. Úgy tűnik tehát, hogy a mértékletes élet elnyerte jutalmát. A lírai én boldog lehet, hiszen ma is él: *„Helyt maradék, hol leültem”.*

A befejezésből, a negyedik részből azonban kiderül, hogy ennek épp az ellenkezője igaz. A második sor felkiáltása és a zárlat múltra vonatkozó óhaja egyaránt jelzi: **a nagybeteg költő immár elviselhetetlennek érzi a fizikai fájdalmakat** (erre utal a „rom” metafora). **S ennek fényében nemcsak a halál kap új értelmet, hanem a költő által követett magatartásforma is átértékelődik, lefokozódik.**

Kosztolányi Dezső: Öreg barackfa

Feladat: *Értelmezze Kosztolányi Öreg barackfa című novelláját! Térjen ki a témára, a szerkezetre és az elbeszélő viselkedésére! Milyen felismerést indít el a Borbély-házaspárban a barackfa sorsa? Hogyan fejeződik ki ez a befejezésben?*

1

Borbélyné ősszel rendbe hozatta lakását.

Miután a szobákat mind-mind kifestették és föltisztogatták, észrevette, hogy a szalon még mindig sötét. Egy öreg barackfa állott az ablak előtt az udvarban. Gondolt egyet, áthívatott a szomszédból egy napszámost, s így szólt hozzá:

– Vágja ki.

A napszámos létrát támasztott a fához, lassan fűrészelni kezdte. Előbb a koronát.

A nagy ágak egymás után hullottak le recsegve, a gallyak csak valami különös levélsóhajjal.

2

Ekkor érkezett haza Borbély.

– Hát te mit csináltatsz?

– Kivágatom.

– Miért?

– Mert elvette a fényt. Nézd, máris világosabb van.

– Nem kár érte?

– Már öreg volt.

– Hány éves?

– Legalább húsz.

– És meddig él egy barackfa?

– Fogalmam sincs.

Borbély bement a könyvtárszobába, kihozott egy lexikont. Hangosan olvasta:

– „*Barackfa. Kajszi-barack. (Prunus Armeniaca). Átlag harminc évig él.*” Szóval – mondta gondolkozva -, ez pont olyan, mintha engem.

– Ugyan.

– De. Én most negyvenéves vagyok. Előbb a fejemet, aztán a karjaimat, a combjaimat.

– Már alig termett.

– De virágzott.

– Nem lehetett megenni a barackjait. Tudod, hogy olyan kis savanyú gyümölcsei voltak.

– Mégis meghozta minden évben. Szegény öreg. Nem rajta múlt. Nagyon szorgalmas volt. És azt hiszed, hogy ez most nem érzi?

– Lehet.

– Egy indus tudós fölfedezte a fák központi idegrendszerét. Ezek beszélnek is. Jeleket adnak. Csak mi nem értjük...

3

Kimentek az udvarba.

Ekkor már a törzsét emelte ki a napszámos. Ágai, gallyai ott heverték a földön, még zöld levelekkel. A levelek susogtak a szeptemberi szélben.

– Mintha még élne – mondta az asszony.

– A halott haja – mondta a férfi.

4

Aztán, mikor a fát egészen összeaprították s levitték a pincébe, hogy télire tüzeljenek vele, visszatértek mind a ketten a szalonba.

– Határozottan világosabb van – szólt az asszony. – Ugye?

– Hogyne.

– Nem is lehet hasonlítani. Légy őszinte. Hét órakor láttál itt ennyire?

– Nem.

– Bözsi – hívta Borbélyné a cselédet -, ugye, világosabb van most?

– De mennyivel, nagyságos asszony.

– Hát még télen. Majd csak akkor fogjuk igazán meglátni.

Férj és feleség leült az ablak elé. Tűnődve nézték az öreg barackfa helyét, ahol már csak egy halom frissen ásott föld púposodott. Sokáig hallgattak.

– Mondd – szólalt meg újra az asszony -, nincs világosabb?

– Föltétlenül – válaszolt a férfi -, sokkal világosabb van.

Aztán nem beszéltek többet.

Mind a ketten úgy érezték, hogy sokkal-sokkal sötétebb van.

(1926)

RÖVIDEN A MEGOLDÁSRÓL

Kosztolányi Dezső: Öreg barackfa

Feladat: *Értelmezze Kosztolányi Öreg barackfa című novelláját! Térjen ki a témára, a szerkezetre, a központi motívumra és az elbeszélő viselkedésére! Hogyan változik meg a narrátor magatartása a befejezésben? Megoldása legalább 500 szó legyen!*

TÉMA: Az alkotás egy középkorú házaspárt szembesít az öregedéssel, a halállal és az élet ürességével. A rövid írásból nem sokat tudunk meg Borbélyról és feleségéről, de az kiderül, hogy 40 év körül járnak, viszonylag jómódban élnek, hiszen családi házukban könyvtárszoba is van, továbbá cselédet is tartanak. Nem tudjuk, hogy vannak-e gyermekeik, valószínűleg azonban nincsenek, mert ellenkező esetben feltehetőleg szóba kerülnének. Utóbbi mozzanat azért lehet lényeges, mert talán a gyermektelenség is közrejátszik abban, hogy tartalmatlannak érzik az életet.

SZERKEZET: Az alkotás rövid, szerkezeti egységei azonban világosan elkülöníthetők. Címsszavakban: **Expozíció:** Őszi nagytakarítás Borbélyéknál. **Bonyodalom:** A barackfa kivágása. **Kibontakozás:** Hazaérkezik a férj, a barackfáról beszélgetnek, sajnálják már, hogy idő előtt megszabadultak tőle. **Tetőpont:** A törzs eltakarítása a halált juttatja eszükbe („Mintha még élne – mondta az asszony. – A halott haja – mondta a férfi.”). **Kifejlet:** A szoba világosabb – próbálják nyugtatni magukat.

KÖZPONTI MOTÍVUM: Az alkotás központi motívuma a címben is kiemelt öreg barackfa. Ezt szemlélve a mű a klasszikus novellára hasonlít, hiszen a fordulatot, a házaspár felismerését összekapcsolja egy tárgyiasult szimbólummal. A novellának ezt a sajátosságát egy Nobel-díjas német író, Paul Heyse ismerte fel először, és Boccaccio sólyomnovellájáról sólyom-elméletnek nevezték el (németül: Falken-Theorie).

AZ ELBESZÉLŐ VISELKEDÉSE: Hogyan viselkedhet az elbeszélő? Háromféleképpen: **Auktorálisan:** vagyis saját magát helyezi előtérbe, folyamatosan kommentálja a történetet. **Perszonálisan:** vagyis a szereplők (vagy a főszereplő) szemével látjuk az eseményeket, az ő nézőpontjuk kerül előtérbe. **Tárgyiasan:** vagyis a történet mintegy önmagáért beszél. Nincs kommentár, legföljebb tárgyias tudósítás. A jelenetszerű ábrázolás dominál, a szereplők tettei és szavai állnak a középpontban.

Ebben a novellában a tárgyias ábrázolás uralkodik. a párbeszéd és a hozzájuk kapcsolt rövid elbeszélői megjegyzések dominálnak. Nincs kommentár, és nem látunk a szereplők lelkébe sem, szavaikból és tetteikből kell kiolvasnunk, mit érhetnek. Ez persze fölöttébb beszédes. **Ebből is kiderül, hogy a barackfa sorsát magukra vonatkoztatják, őt szemlélve saját helyzetükön gondolkodnak.** A férj pl. ezekkel az információkkal jön ki a könyvtárszobából: „*Barackfa. Kajsziabarack. (Prunus Armeniaca). Átlag harminc évig él.*” Szóval – mondta gondolkozva -, ez pont olyan, mintha engem.”

A nézőpont csak a legvégén, az utolsó mondatban változik meg, **az elbeszélő tárgyias viselkedése itt perszonálisra vált.** Miután a pár igyekszik megnyugtatni magát, és azt hajtogatja, hogy világosabb van, leüti a záróakkordot: „Mind a ketten úgy érezték, hogy sokkal-sokkal sötétebb van.”

Nem a szobában, hanem bennük, a lelkükben, hiszen a barackfa sorsa az öregedéssel, a halállal, az élet végeinek reménytelenségével szembesítette őket.

A verselemzés szempontjai, lépései

A műértelmező feladat már nagyrészt meghatározza, mi a teendők az anyaggyűjtés során.

Láttuk: **elsősorban az ott megjelölt szempontokra kell figyelniük.**

Csak hogy munkálkodásunk eredményes lehet-e, ha kizárólag rájuk koncentrálunk? Nyilvánvalóan nem. A feladat megkövetelte szempontokat magától értetődően célszerű beilleszteni egy olyan gondolatmenetbe, amely nem csupán a feladatban megjelölt szempontokat veszi sorra, hanem igazi fogalmazássá kerekedik: van eleje, közepe és vége.

Elgondolásainkat segítheti, ha a felkészülés során egy olyan vezérfonal áll a rendelkezésünkre, amely megkönnyíti a tájékozódást. Azt szem előtt tartva jobban látjuk, mit kell keresniük, s esetleg hamarabb lefűleljük, aminek a nyomába eredtünk.

Nézzük meg ehhez példaként Kosztolányi Őszi reggeli című alkotását:

Ezt hozta az ősz. Hús gyümölcsöket
üvegtálon. Nehéz, sötét-smaragd
szőlőt, hatalmas, jáspisfényű körtét,
megannyi dús, tündöklő ékszerét.
Vízcsöpp iramlik egy kövér bogyról
és elgurul, akár a briliáns.
A pompa ez, részvételen, derült,
magába-forduló tökéletesség.
Jobb volna élni. Ámde túl a fák már
aranykezűkkel intenek nekem.

Első lépésként alaposan el kell olvasnunk a költeményt. Amennyire csak lehet, közelítsünk hozzá nyitottan, hogy igazi élményt jelentsen. Hívjuk segítségül előzetes ismereteinket is! Érdemes a mű nehezebb részeit aláhúznunk, vagy kérdéseket kapcsolnunk a szöveghez. **Ezek is segítenek az első fontos kérdés megválaszolásában: Vajon miről szól az alkotás? Miként fogalmazható meg a vers témája, üzenete?**

Főként a vers címe, motívumai, kulcsszavai és kulcshelyei lehetnek segítségünkre, ha ezt kutatjuk. Kosztolányi versének már a címe is azt sejteti, hogy az öregedés és az elmúlás kerül majd a középpontba. A gyönyörű gyümölcsöcsendélet látszólag ellentmond ennek, da a mű kulcshelye („Jobb volna élni”) elárulja: **halál és életszeretet fonódik össze a versben szétválaszthatatlanul. Az Őszi reggeli központi témája, üzenete az, hogy az ember akkor eszmél rá igazán az élet szépségeire, amikor az elmúlás felől szemléli, amikor ráébred önnön mulandóságára.**

A témára vonatkozó első megállapításaink persze még csak hipotézisnek, megvizsgálandó ötletnek tekinthetők. Igazán eredményes munkát akkor végezhetünk, ha feltevésünket szisztematikus elemzésnek vetjük alá; ha igazságtartalmát megvizsgáljuk a mű egyes részletein, majd újra és újra visszatérünk hozzá, hogy megnézzük, nem változott, nem módosult-e az ott nyert fölismerések fényében.